Жисмоний шахслардан олинадиган ер солиғининг фискал аҳамияти

Рамазанов Шамил Улуғбек ўғли
Тошкент давлат иқтисодиет университети
мустақил изланувчиси

Аннотация. Тезисда ер солиғининг иқтисодий табиати, унинг маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантиришдаги ўрни ва Ўзбекистондаги фискал динамикаси таҳлил қилинади. Ер таклифининг ноэластиклиги солиқнинг нисбатан нейтрал хусусиятини белгилаши асосланади. Қиёсий ва динамик маълумотлар асосида ер солиғининг мавжуд фискал салоҳияти ҳамда уни тўлиқ рўёбга чиқариш учун баҳолаш, ҳисобга олиш ва ҳудудий табақалаштиришни такомиллаштириш зарурати кўрсатилади.

Калит сўзлар: ер солиғи, жисмоний шахслар, ер рентаси, фискал салоҳият, маҳаллий бюджет, солиқ базаси, норматив қиймат, ҳудудий коэффициент.

Abstract. This thesis examines the economic nature of land tax, its role in the formation of local budget revenues, and the fiscal dynamics of land taxation in Uzbekistan. It is substantiated that the inelasticity of land supply determines the relatively neutral nature of this tax. Based on comparative and dynamic data, the existing fiscal potential of land tax is assessed, and the need to improve land valuation, registration, and territorial differentiation mechanisms in order to fully realize this potential is demonstrated.

Keywords: land tax, individuals, land rent, fiscal potential, local budget, tax base, normative value, territorial coefficient.

Аннотация. В тезисе исследуются экономическая природа земельного налога, его роль в формировании доходов местных бюджетов, а также фискальная динамика земельного налогообложения в Узбекистане. Обосновано, что неэластичность предложения земли обусловливает относительно нейтральный характер данного налога. На основе сравнительных и динамических данных оценивается существующий фискальный потенциал земельного налога и показывается необходимость совершенствования механизмов оценки, учета и территориальной дифференциации для его более полной реализации.

Ключевые слова: земельный налог, физические лица, земельная рента, фискальный потенциал, местный бюджет, налоговая база, нормативная стоимость, территориальный коэффициент.

Асосий қисм

Ер иқтисодий ресурс сифатида бошқа ишлаб чиқариш омилларидан табиий чекланганлиги, маконда муқимлиги ва таклифининг деярли мутлақ ноэластиклиги билан фарқ қилади. Шу сабабли ерга солиқ солиш иқтисодий назарияда ресурслар тақсимотига нисбатан камроқ бузувчи таъсир кўрсатувчи механизм сифатида баҳоланади.

Диссертациямизнинг биринчи бобида ер солиғи фискал вазифани бажариш билан бирга, абсолют ва дифференциал рентанинг бир қисмини давлат молияси фойдасига қайта тақсимлаш воситаси экани асосланган [1; 2]. Бу хусусият жисмоний шахслардан олинадиган ер солиғининг маҳаллий бюджетлар учун барқарор даромад манбаи сифатидаги аҳамиятини кучайтиради.

Жисмоний шахсларга тегишли ёки улар фойдаланишида бўлган ер участкалари ҳудудий жиҳатдан кўчмас объект бўлиб, уларнинг солиқ базаси иш ҳақи, фойда ёки истеъмол каби юқори волатил кўрсаткичларга қараганда нисбатан барқарор ҳисобланади. Бу ҳолат ер солиғи тушумларини маҳаллий даражада прогноз қилиш имкониятини оширади.

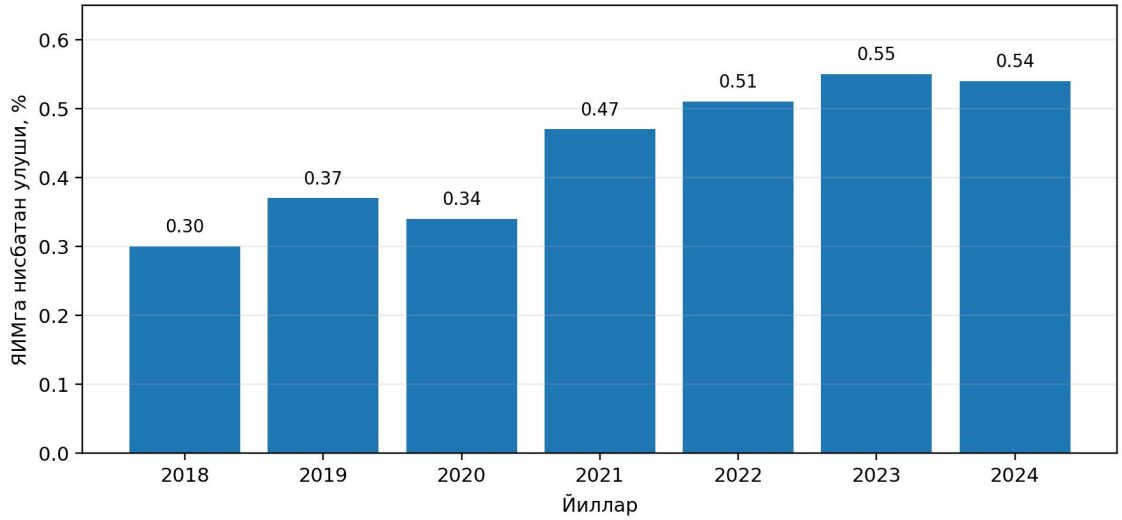
Бироқ назарий барқарорлик автоматик равишда юқори фискал самарадорликни англатмайди. Амалдаги натижа ер участкаларининг тўлиқ ҳисобга олиниши, кадастр маълумотларининг долзарблиги, солиқ базасининг иқтисодий қийматга яқинлиги ва тузатиш коэффициентларининг асосланган тарзда қўлланилишига боғлиқ.

1-жадвал.

2025 йилда айрим мамлакатларда кўчмас мулк ва ер солиғи тушумларининг ЯИМдаги улуши

Мамлакат	Кўрсаткич, %	Қисқача тавсиф
АҚШ	2,93	Маҳаллий бюджетлар учун юқори фискал аҳамият
Япония	2,66	Кадастр қийматини мунтазам қайта кўриб чиқиш
Полша	1,18	Майдон ва фойдаланиш турига асосланган ёндашув
Литва	0,96	Оммавий баҳолаш ва бозор қийматига яқинлаштириш
Ўзбекистон	0,53	Норматив ёндашув ва фискал салоҳиятни кенгайтириш имконияти
Қозоғистон	0,32	Нисбатан паст солиқ юки ва меъёрий баҳолаш

Қиёсий маълумотлар Ўзбекистонда ер ва кўчмас мулк солиқларининг ЯИМдаги улуши ривожланган мамлакатларга нисбатан анча паст эканини кўрсатади. Бу фарқни фақат ставкалар даражаси билан изоҳлаш тўғри эмас. Диссертацияда қайд этилганидек, юқори натижага эришган тизимларда солиқ солиш объектини тўлиқ рўйхатга олиш, оммавий баҳолаш ёки мунтазам кадастр қайта баҳолаши, рақамли реестрлар ва маҳаллий бошқарувнинг фаол иштироки ўзаро уйғунлашган. Демак, Ўзбекистонда ҳам жисмоний шахслар ер солиғининг самарадорлигини оширишда маъмуриятчилик ва баҳолаш механизми ставканинг ўзи каби муҳим аҳамиятга эга.

1-расм. Ўзбекистонда ер солиғи тушумларининг ЯИМдаги улуши динамикаси, 2018–2024 йиллар

2018–2024 йиллар динамикаси Ўзбекистонда ер солиғи тушумларининг ЯИМга нисбати 0,30 фоиздан 0,54 фоизгача ошганини кўрсатади. 2020 йилда кўрсаткич 0,34 фоизга пасайган бўлса-да, 2021–2023 йилларда ўсиш тикланган ва 2023 йилда 0,55 фоизга етган. 2024 йилда 0,54 фоизлик даража сақланган. Ушбу динамика ер солиғининг фискал аҳамияти ортиб бораётганини кўрсатади, аммо мамлакатда ер ресурсларининг иқтисодий қиймати ва урбанизация суръатлари ҳисобга олинганда, солиқ базасини аниқлаш ва маъмуриятчиликни такомиллаштириш учун қўшимча имкониятлар мавжуд.

Жисмоний шахслардан олинадиган ер солиғи бўйича асосий вазифа солиқ юкини механик равишда ошириш эмас, балки уни ердан фойдаланишнинг ҳақиқий хусусиятига мослаштиришдан иборат. Бунинг учун, биринчидан, кадастр маълумотларида ер участкасининг майдони, мақсадли фойдаланиши ва ҳуқуқий ҳолати ўз вақтида янгиланиши зарур. Иккинчидан, норматив қиймат ҳудуднинг инфратузилма билан таъминланганлиги, транспортга яқинлиги, аҳоли зичлиги ва иқтисодий фаоллик даражасини етарлича акс эттириши лозим. Учинчидан, ҳудудий тузатиш коэффициентлари солиқ юкини реал иқтисодий шароитларга мослаштириш воситаси сифатида объектив мезонларга асосланиши керак.

Шу нуқтаи назардан, жисмоний шахслар ер солиғининг фискал самарадорлигини оширишга қаратилган ёндашув учта ўзаро боғлиқ натижани таъминлаши мумкин: солиқ базасини кенгайтириш, солиқ юкининг адолатли тақсимланиши ва маҳаллий бюджетлар даромадларининг барқарорлиги. Бунда фискал мақсадлар инвестицион бетарафлик ва аҳолининг тўлов қобилияти билан мувозанатлаштирилиши лозим. Ер солиғининг иқтисодий бетарафлиги унинг устун томони бўлса-да, нотўғри баҳолаш ёки номувофиқ маъмуриятчилик бу устунликни амалда пасайтириши мумкин.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, ер солиғининг фискал аҳамияти унинг ставкасидан кўра кенгроқ тушунча бўлиб, солиқ базасининг тўлиқлиги, баҳолашнинг адолатлилиги ва ахборот тизимларининг уйғунлиги билан белгиланади. Ўзбекистонда 2018–2024 йилларда ер солиғининг ЯИМдаги улуши ошгани ижобий тенденциядир. Кейинги босқичда жисмоний шахслар сегменти бўйича кадастр ва солиқ маълумотларини синхронлаштириш, норматив баҳолашни иқтисодий шароитларга яқинлаштириш ҳамда ҳудудий коэффициентларни шаффоф мезонларга боғлаш ер солиғининг фискал ва тартибга солувчи салоҳиятидан тўлиқроқ фойдаланиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Қодиров А., Тожибоев И. Иқтисодий назария. – Т.: Иқтисод-Молия, 2019.

2. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. – London: John Murray, 1817.

3. Ramsey F.P. A Contribution to the Theory of Taxation // The Economic Journal. – 1927. – Vol. 37. – No. 145.

4. OECD. Tax on Property indicator (диссертацияда келтирилган манба).

5. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси.